

ELS CAPUTXINS DE CATALUNYA ENTRE LA DICTADURA PRIMORIVERISTA I LA SEGONA REPÚBLICA

FRA VALENTÍ SERRA DE MANRESA, OFMCap

RESUM: Amb fonts inèdites d'arxiu, l'autor presenta quin fou el capteniment dels frares caputxins de Catalunya durant els anys de la dictadura primoriverista (1923-1930) i quines foren les dificultats que sofriren aquests religiosos per poder viure llur vida institucional i fraterna durant el període de la Segona República (1931-1936), just a la vigília de l'esclat de la terrible persecució religiosa i guerra civil que assolà Catalunya (1936-1939).

PARAULES CLAU: Dictadura, catalanisme, Segona República, anticlericalisme, caputxins.

ABSTRACT: With unpublished sources of archives, the author describes the capuchin friars of Catalonia during the years of the Primoriverist dictatorship (1923-1930) and what were the difficulties that these religious men suffered in order to live their institutional life and fraternal during the period of the Second Republic (1931-1936) just on the eve of the outbreak of the terrible religious persecution and civil war that hit Catalonia (1936-1939).

KEYWORDS: Dictatorship, Catalanism, Second Republic, anticlericalism, Capuchins.

1. A TALL D'INTRODUCCIÓ

En aquest article exposem, ajudats de fonts inèdites d'arxiu, quin fou el capteniment dels frares caputxins durant els anys de la dictadura primoriverista (1923-1930) i, també, les dificultats que sofriren aquests religiosos per poder viure llur vida institucional i fraterna durant el període de la Segona República (1931-1936), poc abans de l'esclat de la terrible persecució religiosa i guerra civil que afligí Catalunya (1936-1939).

2. ELS FRARES CAPUTXINS DURANT EL GOVERN DEL DIRECTORI MILITAR

Comencem assenyalant¹ que en la darrera etapa del regnat d'Alfons XIII, el septenni que va del 13 de gener de 1923 al 23 de gener de 1930, governà l'Estat espanyol un directori militar presidit pel general Miguel Primo de Rivera, el qual suspengué el règim constitucional per mirar de restablir l'ordre públic, «la moral i la justícia»² i, sobretot, per tal de promoure en els territoris de Catalunya un procés repressiu de «saneamiento y extirpación de malas doctrinas antipatrióticas.»³ Amb la dictadura s'implantà la censura i foren prohibits els partits polítics, els sindicats, l'ús públic del català i de la senyera. La Mancomunitat de Catalunya fou suprimida,⁴ àdhuc els *Pomells de Joventut*, que havien estat fundats per

1. Les principals sigles emprades són: AGRoma (: Arxiu General dels Caputxins); APCC (: Arxiu Provincial dels Caputxins de Catalunya); AVicep (: Arxiu de la Vicepostulació dels caputxins); APCNav (: Arxiu Provincial dels Caputxins de Navarra); ASVat (: Arxiu Secret Vaticà); ASTar (: *Analecta Sacra Tarraconensia*); BHC (: Biblioteca Hispano-Caputxina); EstFr (: *Estudios Franciscanos*).

2. Una de les publicacions periòdiques d'orientació catòlica de més divulgació, el dia 22 de setembre de 1923 ho legitimà amb aquests termes: «El general D. Miguel Primo de Rivera, Presidente del Directorio Militar, que al cambiar radicalmente una organización política putrefacta, se presenta al Pueblo Español como paladín de la justicia, de la moral y del bien público»; *La Hormiga de Oro* XL (1923), p. 601-609: «Contra la política que deshonoró España».

3. ASVat, *Nunziatura di Madrid* 836, f. 357-363: carta de Miguel Primo de Rivera al nunci Federico Tedeschini (Madrid, 5 maig 1926) doc. 2275.

4. El diari *La Veu de Catalunya* se'n va doldre a través d'una nota-editorial en contra de la dictadura que signaren els diputats de la Mancomunitat: «Davant la imminent substitució dels Diputats que componen actualment les Diputacions Provincials i, per tant, la Mancomunitat de Catalunya, aquests, reunits el dia 11 de gener de 1924 al Palau de la Generalitat, declaren el seu convenciment que els organismes públics han d'ésser governats i dirigits per homes fills del sufragi. Declaren i prometen, igualment, que no intervindran en la governació

Josep M. Folch i Torres l'any 1920, van ser clausurats per un decret del general esmentat. El febrer de 1924, els caputxins del santuari barceloní de la Mare de Déu de l'Ajuda foren sancionats pel governador militar, general Losada, que imposà al guardià de la comunitat caputxina, Bru d'Igualada, una multa de cinc-centes pessetes pel fet d'acollir noies que anaven a oir missa amb la caputxeta blanca dels *Pomells de Joventut*. Els caputxins, a través del cardenal Vidal i Barraquer, protestaren davant del nunci per aquesta extralimitació del govern dictatorial.

El maig de 1925, durant aquest període dictatorial de Primo de Rivera, tingué lloc *el complot de Garraf*, organitzat per membres del moviment polític anomenat «Estat Català» per tal d'atemptar contra el rei Alfons XIII. També en aquesta etapa dictatorial es produïren *els fets de Prats de Molló* quan, el mes de novembre de 1926, s'intentà d'envair militarment Catalunya i separar-la d'Espanya.

La dura política repressiva en contra de la cultura catalana promoguda per Miguel Primo de Rivera topà ben aviat amb alguns elements de la jerarquia eclesiàstica, especialment amb l'arquebisbe de Tarragona, el cardenal Vidal i Barraquer.⁵ El govern dictatorial accentuà la persecució en contra de la llengua catalana i arribà a prohibir-la, a final de l'any 1928, àdhuc en la predicació. En aquest context foren esguardats amb sospita i controlats els religiosos titllats de «catalanistes» com fou el cas, per exemple, del caputxí Evangelista de Montagut.⁶

de les Diputacions i de la Mancomunitat, mentre aquestes corporacions no siguin constituïdes per mitjà de l'elecció popular. Declaren que seguiran adherits i fidels als ideals de Catalunya, atenint-se cadascú a la seva ideologia»; *La Veu de Catalunya* (12 gener 1924) p. 1-2: «La dissolució de les Diputacions». Pocs dies després, el dilluns 28 de gener de 1924, en aquest mateix periòdic sortí estampada una nota editorial on s'escribí que: «Per causes estranyes a la voluntat nostra, no podem publicar avui l'article de fons que teníem preparat. Aquest número de *La Veu de Catalunya* ha estat passat per la censura militar».

5. ASVat, *Nunziatura di Madrid*, Capsa 837 (Madrid, 7 novembre 1925), f. 875-877: «Incidente del Gobierno con el Cardenal Vidal, arzobispo de Tarragona». Aquest document ha estat editat per V. CÁRCEL ORTÍ, «Documentos del Pontificado de Pío XI sobre España», *ASTar* 80 (2007), p. 483-486, doc. 10.

6. El juny de 1926 el cap de la policia de Barcelona escriví al bisbe de Barcelona a propòsit del catalanisme de fra Evangelista de Montagut: «Habiéndose recibido en el Gobierno Civil un anónimo, cuya copia se adjunta, se han practicado gestiones para la comprobación de los hechos denunciados, dando por resultado lo siguiente: El P. Evangelista de Montagut, se llama Esteban Blanch Busquets, de 42 años, natural de Montagut (Gerona), perteneciente a la comunidad de Padres Capuchinos, con residencia en la calle Baja de San Pedro, 18. Es de ideas catalanistas con tendencia al separatismo [...] A primeros del

Alguns bisbes de Catalunya d'origen valencià, com el de Girona, Josep Vila Martínez, intentaren secundar les disposicions dictatorials de Primo de Rivera –recolzades per la Santa Seu a través de les gestions efectuades pel nunci Federico Tedeschini. El bisbe de Girona adreçà cartes circulars a les parròquies i a les cases religioses del bisbat en les quals es prohibia la predicació en català.⁷

De la visita apostòlica que realitzà l'any 1928 el nunci Tedeschini per tal d'informar-se a propòsit de *la qüestió catalana*,⁸ en sorgiren els cinc decrets de les congregacions romanes, l'aplicació dels quals hauria significat el menyspreu i una greu censura a la manera de procedir de la pastoral catalana.⁹ Els monjos de Montserrat, el Foment de Pietat Catalana

pasado mes salió en romería al Santuario de Ntra. Sra. de Montserrat, con las personas que componen la Asociación católica titulada *Lliga Espiritual de N. S. de Montserrat*, los cuales según informes adquiridos son también de tendencias catalanistas, lo que tengo el honor de comunicar a V. E. para su conocimiento y demás efectos». Aquest ofici fou tramès per la «Jefatura Superior de Policía» de Barcelona al bisbe Josep Miralles (Barcelona, 8 juny 1926); còpia a l'APCC, Llig. A-6-12, s.f. El bisbe, amb data 9 de juny de 1926, manifestà que els caputxins no estaven sota la seva jurisdicció: «El R.P. Evangelista, como profeso de la Orden de Capuchinos, está exento de mi jurisdicción, y tiene por Superior el Rmo. P. José de Besalú, Provincial de la Orden en Cataluña, residente en el convento de Santa Ana de Sarriá»; APCC, *Ibid.*, s. f.

7. «La Santa Sede por el órgano de la S. C. del Concilio en sus Letras de 4 de Enero de 1929 a mi dirigidas, en el capítulo *De sacris concionibus* dispone literalmente como sigue: a) Enteramente queda prohibido a uno y otro clero [secular y regular] el empleo en los sermones de la lengua catalana moderna o literaria, la cual ni los mismos catalanes, con pocas excepciones, entienden. b) Asimismo se prohíbe, bajo penas canónicas, toda insinuación, aun larvada, de política de revolución contra España en los sermones. c) En las parroquias principalmente urbanas, los domingos y demás fiestas de precepto del año nunca falte la explanación del evangelio en lengua castellana. Mas la explanación del evangelio en lengua catalana, aunque no es absolutamente necesaria, porque las familias catalanas entienden la lengua castellana, es sin embargo prudente que se haga. d) Los sermones de triduos, novenas, panegíricos, etc. según la costumbre antigua, predíquense en lengua castellana»; APCC, *Circulars*: carta circular de Josep Vila adreçada als superiors de les comunitats religioses del bisbat, (Girona, 22 febrer 1929) f. 1. A guisa de complement, vegeu V. SERRA DE MANRESA, *La predicació dels framenors caputxins de Catalunya des de l'arribada a Catalunya al Concili Vaticà II*, Barcelona 2012, p. 393-394 i p. 404-410.

8. Cf. J. BONET I BALTÀ, *L'Església catalana de la Il·lustració a la Renaixença*, Montserrat 1984, p. 335-341: «El viatge del nunci Tedeschini per terres catalanes converteix la Visita Apostòlica en una denúncia contra la pastoral catalana (1928-1929)»; R. CORTS I BLAY, «La visita apostòlica de 1928 del nunci Tedeschini a Barcelona. Un intent de repressió d'una pastoral en català», dins *ASTar* 81 (2008), p. 197-407.

9. Vegeu J. BONET I BALTÀ, *L'Església catalana de la Il·lustració a la Renaixença*,

i els frares caputxins foren tres institucions eclesials catalanes esguardades amb particular recel i sospita per Federico Tedeschini a causa de la seva catalanitat. Els cinc decrets de les congregacions romanes promulgats a final de l'any 1928 i al principi de 1929, tots fonamentats en les falses denúncies trameses per Tedeschini a la Santa Seu durant la dictadura de Primo de Rivera, representaven el rebuig al tarannà pastoral de l'Església de la Tarraconense. El cardenal Vidal i Barraquer n'evità l'execució, tot i que alguns bisbes, com el ja esmentat Vila Martínez, n'haurien volgut promoure l'aplicació per tal de complaure el govern dictatorial. En aquests decrets es volia imposar la predicació en llengua castellana, prohibir l'ús dels ornaments gòtics potenciat pel congrés litúrgic de Montserrat de l'any 1915. Les normes disposaven la utilització exclusiva de la casulla romana –popularment dita *de guitarra*– emprada a la resta dels bisbats espanyols i, sobretot, es volia vetar l'accés als ordes sagrats als seminaristes «contagiats» d'idees catalanistes. Finalment, es volia que els sacerdots s'abstinguessin d'entrar en debats polítics, i s'obligà al Foment de Pietat Catalana d'eliminar el qualificatiu «catalana» i s'imposà a aquesta institució la publicació d'obres en llengua castellana.¹⁰

Fou en aquest clima de repressió a l'Església catalana que l'any 1924 el jove seminarista Francesc de P. Malet i Vallhonrat, abandonà el seminari diocesà de Barcelona per mor de les seves idees catalanistes, i sol·licità l'admissió a la Província caputxina de Catalunya on prengué el nom de fra Basili de Rubí.¹¹ L'any 1930, amb la caiguda del règim dictatorial aquests decrets de les congregacions romanes foren anul·lats. Poc temps abans, quan el govern de Primo de Rivera havia endurit l'actitud en contra de la pastoral efectuada en llengua catalana, els framenors caputxins de

Montserrat 1984, p. 341-352: «Els cinc decrets de les Congregacions Romanes (1928)»; R. CORTS I BLAY, «La recepció dels bisbes de la Tarraconense dels decrets de la Santa Seu (1928-1929) sobre la *Qüestió catalana*», dins *ASTar* 86 (2013) p. 313-732; Id., «La reacció del clergat i dels seglars als Decrets de la Santa Seu (1928-1929) sobre la *Qüestió Catalana*», dins *ASTar* 88 (2015), p. 5-266.

10. Cf. R. CORTS I BLAY, «La visita apostòlica de 1928 del Nunci Tedeschini a Barcelona», dins *ASTar* 81 (2008), p. 416-420 i 458.

11. Cf. F. RAURELL, «Datos y rasgos biográficos del P. Basili de Rubí», dins *EstFr* 87 (1986), p. 331-332: «Ya a primeros de enero de 1924, Primo de Rivera, gracias a ciertas indicaciones que le llegaban de la misma dirección de los centros eclesiásticos, se había quejado al nuncio de la existencia de núcleos catalanistas al interior de los seminarios [...] El día 12 de junio de 1924 Francesc Malet i Vallhonrat pide ser admitido en la Orden capuchina, dentro de la Provincia monástica de Catalunya».

Catalunya hagueren de prendre algunes precaucions, especialment la de no introduir en els convents periòdics catalanistes, i evitar les converses polítiques dins i fora dels convents, tal com ho posà en relleu el ministre provincial en una carta adreçada a la cúria general de Roma.¹²

El període final de l'època dictatorial coincidí amb una forta crisi econòmica¹³ i, alhora, amb una notable davallada vocacional dels caputxins de Catalunya. Per això, el P. Maties de Sant Llorenç Savall, llavors ministre provincial dels caputxins, a través d'una llarga carta circular, datada l'abril de 1928, insistí en potenciar l'escola seràfica d'Igualada,¹⁴ per tal d'assegurar un major nombre de candidats al noviciat i, així, amb l'ajut de les noves professions, poder garantir el futur i la continuïtat de la vida institucional de la Província.

La darrera etapa del govern del directori militar fou molt dèbil, atès que per mor de la crisi econòmica els industrials i els grups dominants deixaren de donar suport al dictador Primo de Rivera, i aquest fet acabà provocant-ne la dimissió. El rei Alfons XIII, el gener de l'any 1930, confià al general Dámaso Berenguer l'encàrrec de formar govern amb la missió de restablir el règim constitucional, però Berenguer dimití al cap d'un any i, poc després, es produí la convocatòria d'eleccions municipals, que precipitaren la caiguda de la monarquia car guanyaren els partits d'orientació republicana.

12. «Durante el presente trienio se ha actuado siempre en el sentido de reprimir toda manifestación partidista, ya prohibiendo que entraran en nuestras casas alguno de los periódicos más significados como *La Publicidad*; ya recomendando siempre que se ha presentado ocasión, en público y en privado, la mayor prudencia en estas cuestiones tan delicadas; ya, finalmente, subordinando nuestra conducta a las normas que ha dado la Santa Sede para el ministerio de la predicación en las diócesis de Cataluña»; carta de Maties de Sant Llorenç Savall a Melcior de Benissa, (Sarrià, 31 agost 1929); AGRoma, *Catalonia* (G 40), Sect. III, *De tentata transformatione Provinciae*, s.f.

13. «Que la nostra Província és pobra, en el sentit material de la paraula, tots n'estem ben convençuts. Saben de sobres els nostres religiosos que la situació econòmica de les nostres cases, en general, no és pas tan satisfactòria, com seria de desitjar, i que algunes d'elles es troben amb veritables dificultats»; APCC, *Circulars*, llig. A-4-23: circular del ministre provincial als religiosos (Sarrià, 8 abril 1928) f. 15.

14. «En aquest punt de tanta transcendència pel pervindre de la nostra Província i de les nostres Missions, que val la pena d'insistir-hi, com ho fem des d'aquestes lletres, demanant insistentment als nostres religiosos, sobretot als predicadors i almoiners, que procurin dins de l'esfera de la seva pròpia acció, buscar candidats aptes pel sant Noviciat, especialment per a l'Escola Seràfica, car tots sabem com, tal com estan les coses en nostres dies, ella serà ben prompte l'única font que nodrirà el nostre Noviciat com ja quasi passa actualment»; APCC, *Circulars*, llig. A-4-23: circular de Maties de Sant Llorenç Savall als religiosos (Sarrià, 8 abril 1928) f. 23.

El diumenge 12 d'abril de 1931 fou la data assenyalada per celebrar les eleccions. La lluita entre monàrquics i republicans (formant bloc amb els socialistes i comunistes) era viscuda arreu d'Espanya molt intensament, de manera que en l'ambient social hi havia una «grandísima excitación de ánimos», per dir-ho amb paraules del cronista de la comunitat caputxina de Saragossa situada en un barri plenament obrer. Aquest mateix cronista, després de la victòria dels republicans anotà que: «El grupo triunfante está loco de contento [...] Se espera que de un momento a otro llegue de Madrid la noticia de la abdicación del Rey y la proclamación de la República.»¹⁵ Les eleccions del 12 d'abril de 1931 eren municipals, de caire administratiu, i no pas legislatiu, però la victòria dels partits republicans fou interpretada com un refús a la monarquia, i el rei Alfons XIII precipità el seu camí cap a l'exili i fou proclamada la Segona República.

A Catalunya, amb la proclamació de la República¹⁶ el dia 14 d'abril de 1931, l'arquebisbe metropolità de la Tarraconense, cardenal Vidal i Barraquer, procurà que l'Església es mantingués en una actitud expectant i de prudència, tal com ho han posat en relleu els historiadors Miquel Batllori i Víctor M. Arbeloa en editar i estudiar la documentació de l'arxiu de Francesc d'Assís Vidal i Barraquer.¹⁷ En aquesta mateixa circumstància històrica, i pel que fa al bisbe de Barcelona, Manuel Irurita, aquest prelat trameté a la clerecia de la seva diòcesi una circular, datada el 16 d'abril,

15. APCNav, *Libro de crónica del convento de capuchinos de Zaragoza, comenzado el 10 de enero de 1928*, f. 58-59. Els redactors de la revista *Razón y Fe*, membres de la Companyia de Jesús, es feren ressò de la crisi de la monarquia i del canvi de règim polític; vegeu *Razón y Fe* 94 (1931), p. 536-553: «La última crisis política en España [...] la grave crisis que ha atravesado España el pasado mes de febrero, crisis que entró en su fase aguda, cuando el Presidente del Consejo de Ministros, General Berenguer, presentó a S. M. el Rey la dimisión irrevocable de su cargo y que después de unos días de angustiosa incertidumbre, salió a aguas más tranquilas al constituirse el Gobierno presidido por el Almirante Aznar (18 de febrero)», i que ran de la victòria dels partits republicans en les eleccions municipals del dia 12 d'abril acabaria provocant l'abdicació del rei Alfons XIII.

16. Sobre aquest fet, vegeu F. SOLDEVILA, *Història de la proclamació de la República a Catalunya*, Barcelona 1977, p. 24-115.

17. Vegeu l'edició de documents preparada per M. BATLLORI i V. M. ARBEOA, *Església i Estat durant la segona República espanyola (1931-1936)*, Vol. I, Montserrat 1971, p. 3-9; (: *Arxiu Vidal i Barraquer*). En premsa hi ha un extens estudi i recull documental preparat per R. CORTS BLAY, *La «Qüestió catalana»: el cardenal i Barraquer i la dictadura de Primo de Rivera (1923-1930)*. *Arxiu Secret Vaticà. Volum I: Precedents: la Qüestió catalana des de la Restauració a la Dictadura de Primo de Rivera (1875-1923)*, que completa i amplia el recull suara esmentat de documents que prepararen els experts historiadors Batllori i Arbeloa.

des d'on exhortava a la serenitat i a l'oració i, a l'ensems, manava als sacerdots del bisbat de no intervenir en els afers polítics. Dos dies després, el 18 d'abril, el cardenal Vidal i Barraquer i el bisbe Irurita visitaren personalment el president del Govern de Catalunya, Francesc Macià, tot convidant-lo a establir una relació cordial i d'entesa entre Església i Govern a benefici del poble de Catalunya.

Mentrestant, l'arquebisbe de Toledo, Pedro Segura, havia enviat als bisbes hispans una circular de caràcter reservat (escrita amb un to força prudent) en la qual, mentre esperava les directrius de la Santa Seu, manifestava la conveniència de celebrar una conferència de metropolitans. El cardenal Vidal i Barraquer, per la seva banda, aprofità l'avinentesa de la consagració episcopal el dia 22 d'abril de 1931 al convent dels caputxins de Pompeia, a Barcelona, de l'exprovincial dels caputxins, P. Maties de Sant Llorenç Savall (que havia estat nomenat vicari apostòlic de Bluefields i bisbe titular de Colofon), per mirar de tenir, a Pompeia mateix, una conferència episcopal de la Província eclesiàstica tarraconense. En aquesta reunió dels bisbes de Catalunya s'acordà de trametre una carta de salutació al ministre de Justícia, Fernando de los Ríos, i al president del govern provisional de la República, Niceto Alcalá Zamora. A més, els bisbes de Catalunya acordaren d'escriure al president Francesc Macià una carta de felicitació de part d'aquells prelats que encara no l'haguessin visitat o saludat personalment. En aquesta reunió celebrada a Pompeia també determinaren d'expressar al cardenal Segura els inconvenients de celebrar una immediata conferència de metropolitans, ja que això podria provocar recels i campanyes anticlericals a Espanya. Mentrestant, la Secretaria d'Estat del Vaticà, que havia tingut un particular interès pels afers de l'Església hispana, es mostrà molt atenta a l'evolució del nou règim polític i encomanà al nunci Federico Tedeschini que indiqués als bisbes la conveniència que tots els catòlics –sacerdots, religiosos i fidels–, de respectar les autoritats republicanes per tal de garantir la pau, la concòrdia, l'ordre i el bé comú.¹⁸ Fou el cardenal Pacelli (el futur papa Pius XII) qui trameté als arquebisbes metropolitans d'Espanya unes instruccions en les quals demanava als catòlics que, en ocasió de les Corts constituents, anessin ben units a favor del bé comú deixant de banda els partidismes i les idees personals.¹⁹

18. Cf. *Boletín Oficial Eclesiástico del Arzobispado de Pamplona* (1 maig 1931), p. 173-174.

19. Vegeu M. BATLLORI i V. M. ARBELOA, *Arxiu Vidal i Barraquer*, Vol. I, p. 27-28,

Malgrat l'acceptació eclesial del nou règim²⁰ –que les autoritats republicanes no s'acabaven de creure i que esguardaren com a oportunista i poc sincera–, la Segona República s'anà mostrant agressiva i molt anticlerical i, ben aviat, es produïren les primeres topades,²¹ tal com ho manifestà el cardenal Tarancón (prelat gens sospitós de conservadorisme!) en les seves memòries:

«Ni yo ni la mayoría de los curas que conocí recibimos con absoluta hostilidad a la República. La propia jerarquía había mostrado su acatamiento al poder constituido²² [...] La verdad es que la República fue claramente anti religiosa y que pronto entre los católicos comenzó a sentirse hacia ella una hostilidad que hizo que todos viéramos como bienvenido el Alzamiento».²³

La Segona República sucumbí davant la pressió de grups exaltats anticlericals i promogué moltes iniciatives legislatives que directament lesionaven els drets de l'Església, especialment el polèmic article 24 de la Constitució aprovada el desembre de 1931; article que, sense arribar a prohibir els Instituts religiosos, els impedia l'activitat educativa impartida des dels col·legis i escoles

carta del cardenal Pacelli al cardenal Vidal i Barraquer (Roma, 29 abril 1931): «Ma quelloche importa specialmente é la preparazione alle elezioni per le Cortes Constituenti. I cattolici, astraendo dalle loro personali tendenze politiche, nelle quali possono rimanere liberi, si uniscano seriamente ed efficacemente per ottenere che allementovate Cortes Constituenti siano eletti candidati i quali diano piena garanzia che difenderanno i diritti della Chiesa e dell'ordine sociale».

20. Cf. J. M. VÁZQUEZ, *El intento concordatario de la Segunda República*, Madrid 1999, p. 20-21: «Tras un exhaustivo análisis de los boletines episcopales de las diócesis españolas, se ha podido afirmar que todos los documentos emanados por los Ordinarios españoles antes del 1 de mayo [1931], de modo unánime, aconsejaron y confiaron que el clero y fieles habrían de guardar a los Poderes Constituidos y a las autoridades locales el respeto que merecen, manteniendo con ellos la concordia conveniente para el fomento del orden y del bien común», a excepció de l'arquebisbe de Toledo, cardenal Segura, que en la seva pastoral elogià la monarquia. Com a conseqüència el cardenal Segura hagué de sortir d'Espanya el 13 de maig de 1931 i exiliar-se a Roma.

21. Cf. J. M. VÁZQUEZ, *Ibidem*, p. 22-27: «Los primeros motivos de fricción».

22. Per exemple, el bisbe de Sigüenza, Eustaquio Nieto, en una carta pastoral escriví: «Acatando el primer Gobierno de la República, lo cual no quiere decir que vayamos abdicar de nuestras convicciones, de nuestras creencias y de la fe que nos transmitieron nuestros padres»; text citat per F. G. PECES RATA, *Seréis mis testigos*, Sigüenza 2007, p. 30-31.

23. Testimoniança recollida per J. L. MARTÍN DESCALZO, *Tarancón, el cardenal del cambio*, Barcelona 1982, p. 65.

religioses i, també, limitava notablement el culte catòlic.²⁴ Pocs mesos després, el decret del 6 de juny de 1932 que ordenava de retirar el crucifix i qualsevol signe religiós de les escoles, motivà moltes protestes entre les quals cal destacar les del cèlebre pensador i rector de la Universitat de Salamanca, Miguel de Unamuno qui, davant del sectarisme del govern republicà manifestà que: «La presencia del Crucifijo en las escuelas no ofende a ningún sentimiento, mientras que el quitarlo ofende al sentimiento popular.»

Pocs dies després de la proclamació de la Segona República, el cardenal Segura convocà per al dia 9 de maig de 1931, a Toledo, amb caràcter urgent, la conferència de metropolitans per mandat de la Santa Seu. En aquesta conferència els arquebisbes acordaren de trametre al president del govern provisional de la República una declaració col·lectiva dels bisbes, que fou redactada en to moderat i positiu. L'endemà, 10 de maig, el cardenal Vidal i Barraquer s'entrevistà, a Madrid, amb Alcalà Zamora, i el dia següent, 11 de maig, els aldarulls anticlericals i els incendis de convents produïts a Madrid van coincidir amb la presència a la capital de Vidal i Barraquer. L'arquebisbe de Tarragona tornà de Madrid el mateix dia i no pas sense angoixa; l'endemà, 12 de maig, arribat ja a Catalunya, Vidal i Barraquer s'esforçà per convèncer el govern de la Generalitat que, a Catalunya, calia evitar que es produïssin fets anticlericals com els que s'havien produït a Madrid i en altres poblacions. Tanmateix, a Catalunya es produïren també atemptats contra esglésies, cases religioses i eclesiàstics.

Els fets revolucionaris dels dies 11 i 12 de maig de 1931, que comportaren l'incendi i devastació de convents a Madrid i a Andalusia, causaren una gran preocupació en l'estament eclesiàstic ja que, només a la ciutat de Màlaga, hi foren cremades 27 esglésies i convents. Davant d'aquests fets que s'anaven produint a Espanya, la cúria general dels caputxins va témer que el govern de la República preparés un decret d'expulsió dels religiosos dels territoris hispans. Amb la perspectiva d'aquesta possibilitat, el ministre general dels caputxins, Melcior de Benissa, s'apressà a trametre una circular als ministres provincials d'Espanya, on es disposava que:

24. Segons el prevere barceloní Joan Tusquets, la Constitució republicana del desembre de 1931 nasqué molt marcada per les deliberacions de la Gran Lògia Maçònica, efectuades poc abans, durant el mes de maig de 1931; vegeu J. TUSQUETS, *Orígenes de la Revolució española*, Barcelona 1932, p. 118-120: «Del 23 al 25 de mayo de 1931 permaneció reunida en Madrid la Asamblea General de la Gran Logia. Fruto de sus deliberaciones fue una verdadera minuta de lo que debía ser la Constitución española. He aquí sus acuerdos [...] Separación de la Iglesia y del Estado, expulsión de las órdenes religiosas extranjeras, y sometidas las nacionales a la Ley de Asociaciones».

«En la situación actual debe tenerse presente [...] prepararse prudentemente para afrontar las consecuencias de una eventual supresión por parte del Gobierno. Esta preparación consiste en buscar los medios de salvar en caso necesario la propiedad de las casas y de las cosas principales que ellas contienen, como bibliotecas, ornamentos sagrados, cuadros, etc. Esto deberá hacerse con prudencia y sin esperar a última hora».²⁵

Pocs dies després, el 25 de maig de 1931, i plenament situats en aquest ambient tan enrarit a causa dels primers brots d'anticlericalisme, els bisbes de Catalunya, amb la voluntat d'unificar llur acció pastoral, es reuniren a Sarrià, a la casa familiar del cardenal Vidal i Barraquer, on acordaren de no publicar més documents sobre les noves eleccions, ja que en aquelles difícils circumstàncies calia centrar els esforços a intensificar les obres d'ensenyament i de propaganda religiosa. Finalment, els bisbes de la Tarraconense aprovaren el projecte de l'arquebisbe de Tarragona que consistia en el fet que el cardenal anés a Roma per tal de donar notícia detallada al Papa Pius XI de la situació política i religiosa que es vivia en els territoris hispans ja que, de manera progressiva, cada vegada s'anava enverinant més i més la situació. Poc després, el dia 15 de juny de 1931, el ministre de Governació, Miguel Maura decretà novament l'expulsió del cardenal Segura del territori espanyol perquè, procedent de Roma, hi havia entrat secretament. Cal assenyalar que el cardenal Segura el dia primer de maig de 1931, en el text d'una carta pastoral, havia enaltit la institució monàrquica i s'havia manifestat hostil envers la República. Davant d'aquesta nova expulsió, l'arquebisbe de Tarragona escriví al president del govern provisional, Alcalá Zamora, una carta d'enèrgica protesta. Semblantment, el dia 17 de maig de 1931 Maura, sense consultar el president de la República, també expulsà d'Espanya el bisbe de Vitòria, Mateo Múgica, per considerar-lo desafecte a la República. Tot i les protestes de la Nunciatura i de la Santa Seu, aquestes expulsions contribuïren, en certa manera, a potenciar les relacions entre Església i Estat, ja que el

25.:AGRoma, circular de Melcior de Benissa als provincials caputxins d'Espanya (Roma, 21 maig 1931) f. 1. En aquests fets revolucionaris, produïts el maig de 1931, el P. Antoni M. de Barcelona, en les ratlles proemials que escriví a l'obra *Eroi di Cristo* ja hi volgué situar l'inici de la persecució religiosa; vegeu BASILI DE RUBÍ, *Eroi di Cristo nella Spagna di Franco*, Roma 1940, p. 13-14: «La persecuzione religiosa cominciò l'undici maggio 1931, un mese dopo la proclamazione della Repubblica».

cardenal Vidal i Barraquer, de tarannà més conciliador que no pas la resta dels prelats, sense Segura i Múgica, quedà al cap de l'Església hispana i així es convertí en interlocutor amb el Govern republicà.

Francesc d'Assís Vidal i Barraquer, situat en aquest context d'hostilitats i d'anticlericalisme, no volgué precipitar-se ni cercar solucions prematures als problemes de relacions institucionals entre l'Església i les autoritats de la Segona República,²⁶ ja que intuïa que l'influx de l'Església en la vida social només seria efectiu si eclesialment es mantenien postures unànimes davant el poder civil. Per aquesta raó impulsà les relacions interdiocesanes i mirà d'enfortir l'activitat dels grups d'Acció Catòlica.

En aquest període de la història, sota el guiatge de Vidal i Barraquer i del ministre d'afers exteriors, Leandro Pita, en el bienni centrista del govern de la CEDA al llarg dels anys 1933-1935, es treballà força per mirar d'elaborar un *modus vivendi*, que hauria d'haver culminat amb l'aprovació d'un nou Concordat amb la Santa Seu una volta reformada la Constitució espanyola,²⁷ i així poder abandonar el de 1851, que limitava força els projectes reformistes del papa Pius XI.

Pel que fa a la vida institucional i fraterna dels framenors caputxins de Catalunya, nou mesos abans de la proclamació de la República, durant el mes de juliol de 1930, els frares acabaven d'encetar un nou trienni sota el guiatge del P. Pau de Castelló d'Empúries. El nou ministre provincial dels caputxins maldà per manifestar-se continuador de l'obra dels seus antecessors²⁸ en el govern pastoral de la Província. Tanmateix, el conjunt de frares caputxins de Catalunya aplegats en assemblea capitular aquell estiu de 1930, poc s'haurien imaginat que, a no trigar, els tocava de conviure amb un nou règim polític que, ja d'entrada, es manifestà hostil envers les institucions eclesiàstiques com hem dit.

26. Sobre les distintes actituds dels catòlics envers la Segona República a Catalunya, vegeu P. GARCÍA JORDÁN, *Els catòlics catalans i la Segona República, 1931-1936*, Montserrat 1986, p. 44-45: «La Jerarquia i la majoria dels elements catòlics acceptaren el nou règim sense conflictes aparents».

27. Cf. J. M. VÁZQUEZ, *El intento concordatario de la Segunda República*, Madrid 1999, p. 66-69: «Importante intervenció de Vidal y Barraquer».

28. APCC, *Taula del Capítol Provincial* (Sarrià, 22 juliol 1930), f. 7-8: «Esperit de continuïtat. La història veritable és un teixit i no pas un joc de fer i desfer. No venim, doncs, a començar, sinó a continuar humilment, i si és possible millorar, la història de la nostra Província [...] La nostra Província és una de les primeres Províncies de l'Orde, objecte d'admiració i noble enveja àdhuc a la Cúria Generalícia on conviuen a través de seleccions de cadascuna, gairebé totes les Províncies caputxines». A la cúria general hi col·laborava com a sotsecretari general el P. Damià d'Òdena.

Així, ran de la proclamació de la República, a la revista *Catalunya Franciscana*, editada pels caputxins de Catalunya, hi trobem publicats una sèrie d'articles redactats des de la preocupació a propòsit de l'actitud que anava prenent el govern republicà en contra de les institucions religioses. Per exemple, entre l'agost i el novembre de 1931, la redacció d'aquesta revista caputxina es planyia que la campanya del Govern republicà encesa en contra dels ordes religiosos s'havia anat intensificant de manera desmesurada²⁹ en el marc d'un panorama polític que els frares catalans qualificaren de «desconcertant i catastròfic.»³⁰ El ministre provincial dels caputxins de la veïna Província de Navarra demanà als religiosos un ferm compromís per poder «remediar los males presentes», i alhora els exhortà a la prudència: «Lejos de Nos el aconsejaros que declaréis la guerra a la República Española, ni que contra ella habléis en los púlpitos o escribáis en los periódicos u os desahoguéis en vuestras conversaciones. Al contrario, os aconsejamos la prudencia y la cautela en el hablar.»³¹ L'any 1935 les relacions entre Església i Segona República eren força tenses i això motivà que s'ajornés la cerimònia de la coronació canònica de la imatge de la Mare de Déu de Pompeia, que no es realitzaria fins al dia 6 de maig de 1951. Fou acabada la guerra que el P. Pau de Castelló escriví al cardenal Tedeschini, president del Capítol de canonges de Sant Pere del Vaticà, tot indicant-li:

«Que en el año 1935 se obtuvo del Exmo. Capítulo de San Pedro del Vaticano el Rescripto para la Coronación de la Imagen de Nuestra Señora del Rosario de Pompeya que se veneraba en nuestra iglesia con gran devoción de la multitud de fieles que todos los días frecuentan el

29. A propòsit d'aquesta hostilitat envers els religiosos, vegeu *Catalunya Franciscana* IX (1931), p. 179-180: «La campanya contra els Ordes religiosos s'intensifica en diversos fronts alhora, com si obeís un mateix comandament. Bon nombre d'Ajuntaments dels constituïts darrerament, tots sabem com han demanat al Govern provisional l'expulsió dels religiosos [...] Continuen les amenaces, es fan inventaris dels béns de l'Església, s'intenta l'apropiació del tresor artístic, històric i arqueològic [...] Per tal de no passar per uns vulgars espoliadors, els homes governamentals han volgut trobar una justificació jurídica».

30. Vegeu *Catalunya Franciscana* IX (1931), p. 228-229: «La qüestió religiosa a les Corts espanyoles: la situació del Govern [de la República] és extraordinàriament prima i compromesa. Ningú no sap el què ens reserva el dia de demà. El panorama polític és desconcertant i catastròfic. Més que mai cal una màxima serenitat i una ferma voluntat de no deixar-nos trepitjar».

31. APCNav, *Asuntos Provinciales*, circular del ministre provincial, Carmelo de Iturgoyen als religiosos (San Sebastián, 12 maig 1931), f. 2.

santuario. Cuando comenzaban los preparativos para tal solemnidad sobrevinieron los tristes acontecimientos de la guerra civil en España; la persecución de la Iglesia, el saqueo, incendio, destrucción de los templos e imágenes sagradas [...] La venerada Imagen de Nuestra Señora del Rosario de Pompeya fue destruida y el Rescripto de la coronación desapareció entre las llamas al ser incendiado el archivo conventual [...] El que suscribe suplica sea concedida para la Imagen actual de Nuestra Señora del Rosario de Pompeya la gracia de su Coronación Canónica, como fue concedido».³²

La Província caputxina de Catalunya, immediatament abans d'esclatar la revolta, en el trienni de 1933-1936, la regí pastoralment el P. Josep de Besalú, qui pocs dies abans de la celebració del Capítol provincial, el 2 de juliol de 1936, manifestà que la forta davallada de les vocacions a Catalunya era deguda al nou règim polític i a l'absència d'esperit sobrenatural:

«Un fenomen de caràcter general que delata el descens que en qualitat ha sofert l'esperit sobrenatural i religiós de l'actual generació del nostre poble, d'una banda; i per l'altra, l'esverament que en el si de les famílies tradicionalment cristianes ha produït el canvi de règim polític operat a Espanya, amb el seguici de sectàries vexacions que les institucions de caràcter eclesiàstic han hagut de sofrir per part de la llei constitucional del nou règim, agreujades per les anàrquiques explosions de l'esperit iconoclasta d'un sector del poble espanyol que s'ha esbravat cremant, [en]derrocant, o saquejant multitud de temples i cases religioses i per l'onada de propaganda difamatòria i calumniosa contra els religiosos».³³

Després de l'aprovació de l'Estatut d'Autonomia de Catalunya, el cardenal Vidal i Barraquer, de manera reservada, volgué manifestar al president Macià la seva disconformitat per l'absència, en el redactat de l'Estatut, d'una referència explícita al patrimoni espiritual d'arrel cristiana, tan característic de la identitat de la majoria dels habitants de Catalunya.³⁴ En l'àmbit hispà, les altres províncies caputxines esguardaren l'adveniment

32. APCC, Convents (Pompeia), llig. III-B-13, instància de Pau de Castelló adreçada al cardenal Tedeschini (Barcelona, s.d.). Vegeu, també, V. SERRA DE MANRESA, *Pompeia. Orígens històrics d'un projecte agosarat*, Barcelona 2010, p. 37 i 58-59.

33. APCC, llig. A-III-26, *Lletres circulars [de Josep de Besalú] adreçades als Religiosos Fra-menors caputxins* (Barcelona, 2 juliol 1936), f. 13.

de la Segona República encara amb més sospita que no pas a Catalunya i alguns religiosos hi mostraren forts recels. Tanmateix, entre els frares s'anà imposant una certa acceptació de to moderat segons les orientacions donades per la Santa Seu. A tal d'exemple, si donem un esguard a la revista dels frares valencians titulada *Floreccillas de San Francisco*, el caputxí Gonçal de Benejama es mostrà força preocupat per l'entusiasme general produït entre la població per l'adveniment de la República i es preguntava a propòsit del futur del nou règim polític que ell veié com a molt incert.³⁵

L'Església hispana acceptà formalment el nou règim i les noves autoritats republicanes i els mostrà acatament. Alguns diuen que l'Església ho féu, però, amb resignació i amb poca simpatia. Hi ha algunes excepcions, entre les quals es destaquen el cardenal Vidal i Barraquer i el caputxí Miquel d'Esplugues³⁶ que sí que van rebre amb un cert entusiasme el nou règim. Tanmateix, les autoritats republicanes desconfiaren de l'Església i van promoure una política laïcista de tons molt anticlericals i, sobretot,

34. Vegeu la carta reservada del cardenal Vidal i Barraquer tramesa a Francesc Macià (Tarragona, 19 setembre 1932): «Respectable Sr. President i distingit amic [...] Com a fill d'aquesta terra, em congratulo de que amb l'aprovació de l'Estatut hagin estat reconeguts a Catalunya els seus afanys de regir-se per ella mateixa, com a creient i com a Prelat, no l'estranyarà que trobi a mancar-hi quelcom que és també part integrant del patrimoni espiritual de la immensa majoria dels catalans. No endebades el gran Torras i Bages, de bona memòria, va escriure que Catalunya serà cristiana o no serà»; carta editada per M. BATLLORI i V. M. ARBELOA, *Arxiu Vidal i Barraquer*, Vol. III, p. 213-214.

35. Cf. GONZALO DE BENEJAMA, «La salvación de España», *Floreccillas* 32 (1931), p. 97-100: «La magnitud del momento actual es de las que no admiten ponderación; y las consecuencias que sobre España pueden sobrevenir nadie es capaz de calcularlas. Estamos frente a un hecho que ha conmovido a la nación, haciéndola estallar en asombrosas manifestaciones de entusiasmo. Por lo que la prensa nos relata, no parece sino que se han abierto las cataratas de la felicidad, y desde hoy vamos a bogar dichosamente, dulcemente oreados por la brisa de la paz, en un tranquilo mar de prosperidades. La alegría de los pueblos se ha desbordado. Mas al apagarse los ecos de esta ensordecedora orgía, ante los ojos no alucinados del buen español y católico, surge agobiante esta fatídica interrogación ¿qué vendrá después? El tiempo lo dirá. Y no ha de ser perezoso en contestarnos. Hace veinte siglos, en Jerusalén, al Domingo de Ramos sucedió el Viernes más luctuoso que han visto las generaciones [...] En las manos de la Santísima Virgen está ahora, como lo ha estado siempre, la salvación de España».

36. El P. Miquel d'Esplugues s'apressà a felicitar el President Macià per l'autonomia de Catalunya: «Honorable Sr. President: és amb goig infinit i amb un cert orgull patriòtic que l'ex-Provincial dels Caputxins adreça a Vós com a jerarquia suprema de la Catalunya autònoma [...] Aquesta Província a través de figures seves combrega ferventment amb els ideals més purs de catalanisme»; APCC, *Fons personals*, llig. A-10-28: còpia de la carta de Miquel d'Esplugues a Francesc Macià (Barcelona, abril ? 1931), s.f.

legislaren per intentar limitar, tant com els fos possible, l'acció i projecció eclesials.

Situats en aquest context de recels i d'anticlericalisme propis del govern de la Segona República espanyola, el papa Pius XI, el dia 3 de juny de 1933, adreçà una llarga encíclica als arquebisbes de Tarragona, Vidal i Barraquer, i de Sevilla, Ilundain «atque universo clero et populo Hispaniae» a propòsit de les dificultats de relació institucional de l'Església catòlica amb el règim republicà. Era un text pontifici de gran interès que fou també publicat en el periòdic oficial de l'Orde caputxí.³⁷

L'hostilitat del règim republicà envers els membres de l'Església hispana ha estat analitzat des de distintes perspectives.³⁸ En bona part de les publicacions eclesiàstiques de l'època, i per tal de regular la conducta dels catòlics envers el govern republicà, es divulgà el text de la carta de protesta del cardenal-arquebisbe de Toledo que, en nom dels bisbes metropolitans, havia adreçat al president del govern republicà.³⁹ En aquesta carta, els bisbes hi expressaren la seva disponibilitat a ser fidels a les disposicions de les autoritats legítimament constituïdes⁴⁰ però, ahora, els prelats manifestaven

37. Cf. *AnalectaOFMCap* 49 (1933), p. 173-180: *De iniusta rei catholicae conditione in Hispania* (Roma, 1, 3 de juny de 1933) encapçalada pels mots «Dilectissima nobis».

38. A tall d'exemple, vegeu F. MARTÍ GELABERT, *Política Religiosa de la Segunda República Española*, Pamplona 1998, p. 12; P. GARCÍA JORDÁN, *Els catòlics catalans i la Segona República*, Montserrat 1986, p. 45: «La Jerarquia i la majoria dels elements catòlics acceptaren el nou règim».

39. Aquests textos, a més de trobar-se editats en els butlletins oficials de la majoria dels bisbats, també foren publicats íntegrament a les principals revistes eclesiàstiques, entre aquestes la publicada pels caputxins de València. A guisa d'exemple, vegeu *Floreçillas* (1931), p. 159-162 i *BOEBarc* 74 (1931), p. 393-395: «Documento de los Excmos. y Rvdmos. Metropolitanos Españoles», signat pel cardenal Segura (Toledo, 9 de maig 1931). Complementàriament, vegeu, també, el text de la *Exposición de los Rvdos. Metropolitanos Españoles al Excmo. Sr. Presidente de la República Española*, que presentà a Roma el cardenal Vidal i Barraquer el dia 3 de juny de 1931. Sobre la diversitat de capteniments dels eclesiàstics envers la Segona República, vegeu J. L. GONZÁLEZ GULLÓN, *El clero en la Segunda República*, Burgos 2011.

40. Vegeu el document, més amunt esmenat, signat pel cardenal Segura i pels bisbes metropolitans, a Toledo, el dia 9 de maig de 1931, dins *Boletín Oficial Eclesiástico del Obispado de Barcelona* 74 (1931), p. 393-394: «Deber estimadísimo del cargo pastoral [...] ha movido a los Metropolitanos españoles, al reunirse en las actuales circunstancias para estudiar serenamente la situación creada en la Iglesia española con el nuevo estado de cosas, a dictar, de acuerdo con el sentir del Episcopado, la actual declaración colectiva pastoral, que pueda servir de norma común de criterio de acción a los católicos españoles [...] Es, pues, apremiante en la actualidad el que los católicos, prescindiendo de sus tendencias políticas [...] conseguir que sean elegidos para las Cortes Constituyentes candidatos que ofrezcan plenas garantías de que defenderán de la Iglesia y del orden social».

llur preocupació davant les mesures anticlericals impulsades pel nou govern republicà.⁴¹ Poc temps després, els bisbes hispans van haver de publicar una pastoral⁴² en contra del text de la nova Constitució republicana que volia configurar un Estat de caràcter totalment laic. El contingut d'aquesta pastoral de l'any 1931 fou glossat des de les pàgines de la revista de divulgació franciscana titulada *El Mensajero Seráfico*, fundada pel P. Joaquim M. de Llavaneres i editada pels caputxins de la Província de Castella, on s'escriu sobre la Constitució republicana que:

«En un breve preámbulo hacen constar la respetuosa conducta que han observado [los obispos] desde el advenimiento del nuevo régimen, instruyendo desde un principio a sus fieles sobre la obediencia y respeto que se deben a los poderes constituidos. No obstante, en la hora presente juzgan que no pueden callar, por que con semejante conducta dejarían desamparados sacratísimos intereses que el Supremo Juez les confió para defenderlos contra todos los ataques de sus enemigos. Por otra parte, un tal silencio implicaría descuido en sus deberes pastorales, porque el proyecto de Constitución tiene tan serios inconvenientes, que si prevaleciera tal como ha sido presentado crearía a la Iglesia en España una situación gravísima que a todo trance es necesario precaver, si queremos evitar perniciosos males».⁴³

Durant el mes de juny de 1931, els caputxins catalans, semblantment, des de la seva revista *Catalunya Franciscana*, també mostraren llur preocupació davant les mesures anticlericals promogudes pel govern republicà, que foren esguardades com si es tractés d'una incipient persecució religiosa que fou qualificada de «vandàlica» pel P. Antoni M. de Barcelona, el qual, alhora, digué a propòsit dels fets ocorreguts el mes de maig de 1931:

41. Vegeu el text de l'exposició dels arquebisbes metropolitans adreçada al President de la República, publicada dins del *Boletín Oficial Eclesiástico del Obispado de Barcelona* 74 (1931), p. 396-397: «Los Metropolitanos españoles al Presidente del Gobierno», on els prelats manifestaren que: «Les impone su cargo pastoral, de manifestar la penosísima impresión que les han producido ciertas disposiciones gubernativas emanadas del poder público, o la realización de hechos incalificables que violan de un modo manifiesto derechos sacratísimos, de los que viene gozando desde tiempo inmemorial la Iglesia en España».

42. Per exemple, els caputxins de la Província de Castella comentaren el text de la *Pastoral del Episcopado español sobre el proyecto constitucional*, dins *Mensajero Seráfico* XLIX (1931), p. 514-516.

43. *Ibid.*, p. 513-514.

«Mentre a Espanya es descabdellaven els vergonyosos actes vandàlics del mes de maig, amb la consegüent crema d'esglésies i convents, destruccions i robatoris, perpetrats impunement davant la impertèrrita passivitat de les autoritats que tenen el deure sagrat de defensar la vida i la propietat dels ciutadans».⁴⁴

En aquest moment històric del govern de la Segona República, tan enrarit i alhora incert pel que feia al futur de l'Església, en diverses poblacions de Catalunya, per exemple a Igualada, els frares caputxins es veieren privats de repartir la tradicional sopa als pobres.⁴⁵ En aquestes circumstàncies marcades per les constants limitacions a l'acció pastoral, el P. Rupert M. de Manresa, que llavors sojornava al convent de Tarragona amb motiu d'una sanció canònica,⁴⁶ davant les actituds cada vegada més hostils del nou règim envers l'Església, presentà al cardenal Vidal i Barraquer una documentada exposició, datada el dia 20 de maig de 1931, on traçà un quadre no pas massa optimista de la situació politico-religiosa⁴⁷ que es vivia a Espanya. A més, el P. Rupert també es mostrà preocupat pel futur de la seva valuosa biblioteca personal i, alhora, demanà l'autorització al ministre general dels caputxins per dipositar aquell ric fons bibliogràfic

44. ANTONI M. DE BARCELONA, «La llei de l'arbitrarietat», dins *Catalunya Franciscana* IX (1931), p. 121-123.

45. Vegeu el text de protesta que escriví el caputxí CARLES DE BARCELONA, «En defensa pròpia», dins *Diari d'Igualada* II (25 gener 1932), p. 1-2: «Que l'acte caritatiu de repartir la sopa als pobres quedarà efectivament suspès quan el Patronat de Beneficència tingui a bé a insinuar-ne el moment. Cal saber que els pobres que s'acullen a aital acte caritatiu a voltes són en nombre de 40, i això evidentment dóna lloc a que, acomplint-se aquest acte en plena via pública, i indistintament a tota mena de pobres, ofereixi un espectacle que la Junta de Beneficència deu tenir interès en suprimir [...] Amb tot, la porta del convent dels frares caputxins continuarà restant oberta, com de consuetud, tots els dimarts a la tarda, de dues a quatre, per repartir entre persones i famílies necessitades de la localitat el pa que setmanalment hom distribueix».

46. Cf. V. SERRA DE MANRESA, *La Província de framenors caputxins de Catalunya: de la restauració provincial a l'esclat de la guerra civil (1900-1936)*, Barcelona 2000, p. 340-355: «Els intents del P. Rupert M. de Manresa de reunificar les Províncies caputxines hispanes».

47. Segons el P. Rupert, el cardenal Vidal i Barraquer hauria de «superar la seva habitual modèstia per tal d'impulsar els catòlics a unir-se més fermament per tal d'afrontar l'ateisme, defensar la llibertat d'ensenyament, preparar un nou Concordat, i mantenir el caràcter sagrat del matrimoni i els drets dels Ordes religiosos»; citat per M. BATLLORI i V. M. ARBELOA, *Arxiu Vidal i Barraquer*, Vol. I, p. 64. Sobre el projecte d'aquest nou Concordat, vegeu J. M. VÁZQUEZ, *El intento concordatario de la Segunda República*, Madrid 1999, p. 53-84.

en alguna casa de benefactors o d'amics per tal de salvar-la de la crema o espoli, en el cas que es produís alguna revolució.⁴⁸

Situats, doncs, en aquest clima d'incertesa i preocupació per la difícil situació que vivia l'Església durant la Segona República, especialment agreujada per l'amenaça d'una Constitució contrària als interessos eclesials, el cardenal Vidal i Barraquer volgué remuntar la situació. Demanà l'assessorament i la col·laboració del caputxí Rupert M. de Manresa, que li prestà un bon ajut en la redacció del text que els bisbes catalans trameteren a les Corts de Madrid. Com ja hem dit, els bisbes poc després de la proclamació de la República, s'havien reunit el 22 d'abril de 1931 al convent de caputxins de Pompeia,⁴⁹ en

48. AGRoma, *Catalonia* (G.40) Sect. IV, carta de Rupert M. de Manresa a Melcior de Benissa (Tarragona, 20 juny 1931): «A propósito de los libros. Los tiempos no son nada tranquilizantes; mis informes privados, y que me llegan de los centros que gobiernan, me permiten abrigar certidumbres de cosas peores [...] Ya comprenderá que esté angustioso por mis libros, que representan una labor detenida de 40 años, otros [no] pueden ni entender ni sentir. Pudiera salvarlos —siempre para la Orden— llevándolos a un piso que me ofrecen gratuitamente [...] Podría, se habría, de levantar inventario de cada libro antes que salieran del Convento; el inventario podría archivar y enviar un traslado a la Curia General. La Orden salvaría un tesoro, y yo podría seguir mis trabajos».

49. Vegeu M. BATLLORI i V. M. ARBELOA, *Arxiu Vidal i Barraquer*, Vol. I, p.22-23: «Acta de la Conferencia Episcopal de la Provincia Eclesiástica Tarraconense. El día veintidós de abril de mil novecientos treinta y uno, convocados por el Emmo. y Rvmo. Sr. Cardenal Dr. Francisco Vidal y Barraquer, Arzobispo de Tarragona, y bajo su presidencia, se reunieron privadamente en el convento de PP. Capuchinos de Ntra. Sra. de Pompeya de Barcelona, con ocasión de la consagración episcopal del Rvmo. P. Fr. Matías de Sant Llorenç [Savall], Vicario Apostólico de Bluefields (Nicaragua), los Emmos. y Rvmos. Prelados de la Provincia Eclesiástica Tarraconense: D. Manuel Irurita Almándo, obispo de Barcelona y Administrador Apostólico de Lérida; D. Valentín Comellas Santamaría, obispo de Solsona; D. Justino Guitart Vilardebó, obispo de Urgel y P. Juan Perelló Pou, obispo de Vich. Los Exmos. Sres. D. Félix Bilbao Ugarriza, obispo de Tortosa y D. José Vila Martínez, obispo de Gerona, excusaron su asistencia, manifestando a la vez, por escrito dirigido al Emmo. Sr. Cardenal Presidente, su previa conformidad con las resoluciones que se adoptaran». El bisbe Irurita —que abans d'ingressar al seminari havia s'havia iniciat en la vida caputxina al col·legi de Lecároz, i que tenia un germà caputxí, Victoriano M. de Larráinzar, (Victoriano Irurita Almándo, 1882-1970)—, sempre havia mantingut una bona relació amb els frares caputxins, especialment amb la comunitat del Col·legi de Lecároz, que solia visitar de tant en tant: «Tuvo lugar en el Colegio Seráfico Capuchino de Lecároz el solemne acto de conferir órdenes mayores [...] En dicha velada tomó parte nuestro querido amigo el presbítero D. Manuel Irurita, Beneficiado de la Metropolitana de Valencia, el cual cantó una hermosa romanza de Angelo Mariani, titulada *Invocazione a Dio* en la cual demostró sus grandes facultades de músico consumado»; cf. *Mensajero Seráfico XXI* (1904), p. 275-276.

l'escaiença de la cerimònia de la consagració episcopal del caputxí Maties Solà i Farell.⁵⁰

Sembla, segons insinua la documentació, que el cardenal-arquebisbe de Tarragona havia intentat de posar en contacte el P. Rupert amb el nunci Federico Tedeschini.⁵¹ També és molt possible que Vidal i Barraquer hagués acollit alguns dels suggeriments del P. Rupert sobre la conveniència de convocar els bisbes metropolitans hispans, talment com si es tractés d'una conferència de bisbes,⁵² a través de la qual es pogués consensuar una actuació eclesial més conjuntada capaç d'afrontar la difícil situació eclesial que es vivia dins del marc de la Segona República.⁵³

S'ha d'esmentar que, inicialment, ran de la proclamació de la República, alguns frares caputxins, sobretot la generació més jove, van mostrar un entusiasme força desmesurat a favor del nou règim; una actitud, d'altra banda, força explicable després dels anys de la dictadura militar del general Primo de Rivera. Només a tall d'exemple presentem el cas de fra Tarsici de Miralcamp (beatificat a la catedral de Barcelona el dia 21 de novembre de 2015), que quan es proclamà la República formava part de la comunitat caputxina d'Olot, on cursava filosofia. Amb gran optimisme per l'adveniment de la segona República, va escriure als seus pares «per aquests dies de renaixença de la nostra Pàtria», tot assenyalant que:

50. Vegeu l'informe de F. A. Vidal i Barraquer al cardenal Pacelli (Tarragona, 27-30 juny 1931), editat per M. BATLLORI i V. M. ARBELOA, *Arxiu Vidal i Barraquer*, Vol. I, p. 83: «Aprovechando la oportunidad de la consagración episcopal en Barcelona del Rvmo. P. Matías de Sant Llorenç [Savall], capuchino, nombrado Vicario Apostólico de Bluefields, convoqué el día 22 de abril en el propio convento de capuchinos de aquella ciudad a los Rmos. Obispos de la Provincia Eclesiástica [Tarraconense] para tener un cambio de impresiones y lograr la unidad de acción de todos los preladados de la Archidiócesis [de Tarragona], siempre convenientísima, y mucho más en los momentos difíciles. Acordamos de momento, no publicar instrucciones escritas, pero darlas de palabra a los Rdos. Arciprestes, Párrocos, etc. mientras esperábamos normas concretas y que la atmósfera se serenase algo más».

51. Vegeu la carta del cardenal Vidal i Barraquer al nunci Tedeschini (Solsona, 13 agost 1931); publicada per M. BATLLORI i V. M. ARBELOA, *Arxiu Vidal i Barraquer*, Vol. I, p. 210: «Acabo de recibir una misiva del P. Ruperto M. de Manresa, en la que me expone un plan en defensa de las órdenes religiosas y de sus bienes; creo no va desencaminado [...] Le digo que escriba detalladamente a V. E.».

52. Vegeu M. BATLLORI i V. M. ARBELOA, *Arxiu Vidal i Barraquer*, Vol. I, p. 148: «Aquesta idea sembla que fou inspirada al cardenal Vidal i Barraquer pel caputxí pare Rupert M. de Manresa, secretari un temps del cardenal Vives i Tutó, i superior després a Barcelona».

53. Cf. J. M. GASOL, «Rupert M. de Manresa, humanista i erudit», dins *EstFr* 90 (1989), p. 266-267.

«Ací estem molt contents i tranquils; per mitjà de la ràdio hem pogut anar seguint sempre els passos de la nostra República catalana. No us podeu figurar l'emoció que sentíem el dimarts a la tarda quan n'escoltàvem la proclamació; aquella veu de Ventura Gassol entrava fins a l'ànima, les esperances de 300 anys han tingut acompliment en un sol dia, el dia 14 d'abril de 1931 [...] Vàrem poder albirar algunes de les banderes catalanes i republicanes, tant de temps enyorades. Ja sabem la Marsellesa de memòria. De mi no passeu gens de pena, els republicans són molt bona gent, l'alcalde d'Olot és íntim nostre; republicà, guanyant pel triple en les eleccions, i de comunió diària».⁵⁴

Tanmateix, encara no havia passat un mes, que aquesta il·lusió i entusiasme «republicà» de fra Tarsici de Miralcamp es va veure frustrat per raó del fort anticlericalisme promogut des de les institucions republicanes. Així, ja durant el mes de maig de l'any 1931, el mateix fra Tarsici havia d'escriure als seus pares que l'ajudessin econòmicament per tal de proveir-se de roba de seglar:

«El caire que els esdeveniments polítics van prenent, amenacen la nostra sagrada Religió, per això, i només com a prevenció, els nostres Superiors ens han dit que us demanéssim la quantitat de 25 pessetes per a sufragar les despeses dels vestits [...] Per si ens traguessin del convent, no temeu, ací a Olot els Superiors ja ens han buscat casa. Si succeís això us escriuria immediatament. Qui ho hauria dit avui fa un mes!»⁵⁵

I encara no havia passat un any de la seva ordenació sacerdotal que, durant l'estiu de 1936, fra Tarsici fou occit *in odium fidei*, a Lleida, el dia 19 d'agost de 1936. S'ha de remarcar que, tanmateix, amb molt més seny i prudència, els frares de més edat havien esguardat el nou règim polític amb cautela i, àdhuc, amb certa sospita, ja que estaven força escarmentats per les mesures de l'anticlericalisme hispà que havia culminat amb les exclaustracions del segle XIX.

La tensió entre les institucions republicanes i eclesiàstiques anà augmentant progressivament. Per això, i coincidint amb la festa de Tots Sants

54. AVicep (Pompeia), *Escrits i correspondència*, carta de Tarsici de Miralcamp a Josep Vilalta (Olot, 17 abril 1931), s. f.

55. *Ibid.*, carta de Tarsici de Miralcamp a Josep Vilalta, (Olot, 14 maig 1931), s. f.

de l'any 1933, el ministre general dels caputxins, Vigilio de Valstagna, escriví una carta circular adreçada als frares hispans. Una volta rebuda a Barcelona aquesta circular, el text fou tramès als convents de Catalunya el dia 15 de novembre de 1933. A semblança dels caputxins de Navarra,⁵⁶ també s'exhortà els religiosos de Catalunya de no barrejar-se en qüestions polítiques i que en tots els convents fos vetada l'entrada de periòdics de caire polític:

«Por conducto autorizadísimo han llegado a Nos diversas quejas de la actuación política de algunos religiosos nuestros de España, nada conforme con las directivas dadas por la Autoridad Eclesiástica [...] Recordamos, pues, una vez más a todos nuestros Frailes la obligación de abstenerse en absoluto de toda actividad política, que si siempre nos está vetada, más escrupulosamente debe evitarse en las presentes delicadas circunstancias [...] Y si hubiere alguno que presumiere mezclarse en cuestiones políticas, amonéstelo severamente, y no enmendándose, impónganle una saludable penitencia, e incluso la suspensión *a divinis*, si el caso lo requiere [...] Excluya totalmente de nuestros conventos y prohíba la lectura de aquellos periódicos que, aunque católicos, se ocupan de política de un modo tan exaltado que producen en sus lectores un apasionamiento político».⁵⁷

El P. Josep de Besalú, en divulgar als convents el text d'aquesta circular del ministre general, aprofità l'avinentsa per fer un elogi de l'actitud apolítica dels caputxins catalans: «creiem que l'actuació dels nostres Religiosos a Catalunya està molt per damunt de les lluites partidistes, i que es limiten a l'exercici d'un apostolat religiós, atraient i comprensiu.»⁵⁸ Tanmateix, alguns religiosos caputxins, segons que es desprèn de la documentació, van participar en activitats promogudes per les institucions republicanes com fou, per exemple, el cas del P. Daniel de Molins de Rei, que acabà

56. Cf. J. A. ECHEVERRÍA, «Los capuchinos de Navarra-Cantabria-Aragón en los años treinta», *Scriptorium Victoriense* 55 (2008), p. 152-153: «El P. Ladislao de Yábar expidió una circular a todos los religiosos pidiéndoles que no se entrometieran en cuestiones políticas que dividían a los católicos».

57. APCC, *Circulars* (Roma, 1 de novembre de 1933), circular de Vigili de Valstagna adreçada: «A nuestros amados hijos de la Provincia de FF. MM. de Cataluña».

58. APCC, *Circulars* (Sarrià, 15 novembre 1933), circular de Josep de Besalú adreçada als frares caputxins de Catalunya.

abandonant la vida religiosa.⁵⁹ Fugí el mes d'octubre de 1933, a guisa d'apòstata, del recinte conventual en un ambient on ja es començava a percebre una incipient crisi de la vida religiosa marcat per les ideologies i per l'apostasia del cor,⁶⁰ tal com ho posà de manifest el ministre provincial dels caputxins poc temps abans de la celebració del Capítol provincial del juliol de 1936, tot planyent-se del nombre excessiu de defeccions, en bona part degudes a un aflujament del conreu de l'espiritualitat i de la vida interior.⁶¹

L'ambient enrarit en contra de l'Església anà augmentant i, a partir de l'any 1933, especialment amb la nova llei de confessions i congregacions que el govern republicà signà el 2 de juny de 1933. Aquesta nova legislació disposava que, per tal de mantenir-se en la legalitat, els religiosos havien de realitzar, obligatòriament, una inscripció⁶² en

59. APCC, *Circulars* (Sarrià, 12 octubre 1933), circular de Josep de Besalú adreçada «Als religiosos de la nostra Província de la Mare de Déu de Montserrat, de Catalunya», on es planyia que: «S'ha esdevingut a la nostra Província un fet deplorable que ha omplert de pena el nostre cor i de profunda commiseració envers el religiós que n'ha estat protagonista i víctima a la vegada. Ens referim, com de seguida haureu endevinat, a la inesperada desaparició del R. P. Daniel de Molins de Rei».

60. El ministre provincial cercà la motivació de la fugida del P. Daniel en la dispersió espiritual derivada d'un apostolat excessiu. En la circular adreçada a la Província, on donava notícia de la deserció de Daniel de Molins de Rei, ordenà que no fos llegida davant dels novicis ni dels professors temporals. Vegeu a l'APCC, *Circulars* (Sarrià, 12 octubre 1933), circular de Josep de Besalú adreçada als caputxins de Catalunya: «Els gravíssims perills d'una activitat excessiva en les obres d'apostolat extern, incompatible moltes de vegades amb els deures que imposa l'observància regular i la vida d'oració i de recolliment pròpia del nostre estat religiós, és una altra ensenyança que cal recollir del fet dolorós que ara deplorem [...] Aquestes lletres circulars seran llegides públicament al refectori, procurant, però, que siguin exclosos els novicis i els professors simples, en els convents de Manresa i d'Olot a l'hora de la lectura».

61. APCC, llig. III-A-26, *Lletres circulars adreçades als Religiosos Fra-Menors Caputxins de la Província de la Santíssima Mare de Déu de Montserrat de Catalunya. Balanç del trienni 1933-1936*, f. 3 i f. 10: «La llista negra de les baixes produïdes per deserció o per fracàs de la vocació, resultaria tal volta la més nodrida de quantes es podrien formar [...] L'exclaustració, secularització o apostasia de certs individus ha estat el desenllaç natural, gairebé previst com a inevitable, d'un llarg procés de descomposició interna, de relaxació religiosa, o d'allò que les nostres sagrades Constitucions anomenen *apostasia del cor* [...] La solidesa o la fluïxetat de la vida interior, en l'ordre sobrenatural, juguen un paper importantíssim en el perfeccionament i perseverància dels bons religiosos i en la prevaricació dels relaxats».

62. La tramitació d'aquesta inscripció s'efectuava a través de la cúria provincial dels fraimenors caputxins; vegeu a l'APCC, *Convents* (Tarragona) llig. A-13-27, la carta del

un registre especial del Ministeri de Justícia.⁶³ L'episcopat hi reaccionà amb una declaració col·lectiva dels arquebisbes metropolitans (signada el dia 23 de maig de 1933) en la qual els bisbes es planyien del «laïcisme agressiu inspirador de la Constitució» republicana que culminà amb un acte unilateral del govern de la Segona República que comportà «la ruptura de tractes solemnes amb l'Església, sense cap consideració ni a drets personals legítimament adquirits i respectats en tots els altres ordres de la vida pública.» A més, els bisbes es dolien per les «injustes i immotivades restriccions de la capacitat adquisitiva legal i de la lliure disposició dels béns propis imposades a l'Església.»⁶⁴ Tres mesos després, l'agost de 1933, aquesta nova i difícil situació per a l'Església espanyola hauria de motivar una trobada de l'exministre general dels caputxins Melcior de Benissa (acompanyat del seu successor Vigilio de Valstagna, i del definidor general Carmelo de Iturgoyen), que tingué lloc al col·legi caputxí de Lekároz, on foren convocats els ministres provincials hispans per tal d'estudiar a fons la llei de confessions i congregacions⁶⁵

cretari provincial al guardià del convent de Tarragona (Sarrià, 14 agost 1933): «Se li envia la fórmula de la Instància per a la inscripció de la Comunitat [de caputxins de Tarragona] al Ministeri de Justícia, d'acord amb la llei de Confessions i Congregacions de la República [...] Dintre de pocs dies li serà enviat el text dels Estatuts de la Comunitat, tal com han quedat redactats en la reunió de Lecároz. És voluntat del Rm. P. General que els Superiors locals tramitin tota la documentació relativa a la llei de Confessions i Congregacions, per medi dels respectius Provincials [...] Cap Superior està autoritzat per a entregar a ningú, ni que tan sols es presentin com a representants del Govern, l'inventari dels béns de la comunitat».

63. Per exemple, el maig de 1935, els caputxins de Tarragona aconseguen la inscripció al Ministeri de Justícia; vegeu el text de l'ofici tramès pel Ministeri de Justícia al Guardià del convent de Tarragona (Madrid, 11 maig 1935), a l'APCC, *Convents* (Tarragona), llig. A-13-27: «En cumplimiento de lo preceptuado en los artículos 24 y 25 de la ley de Confesiones y Congregaciones religiosas de 2 de junio de 1933 y disposiciones concordantes, a instancias de la [Congregación] denominada Religiosos Capuchinos, domiciliada en Tarragona calle de Rambla de San Juan, núm. 105, este ministerio ha procedido a la inscripción de la misma en el Libro-Registro correspondiente con el número 2345, que deberá ser citado por dicha Congregación en cuantas relaciones documentales mantenga con este Departamento ministerial».

64. Vegeu la *Declaració de l'Episcopat amb motiu de la llei de Confessions i Congregacions Religioses*, Barcelona 1933, p. 1-2 i 18.

65. Sobre aquesta llei, vegeu JOSEP DE BESALÚ, *Lletres circulars [...] en finalitzar el trienni de 1939-1942* (Barcelona, 29 de juny 1942), f. 1-2: «A partir de la proclamació de la República en 1931 i de la promulgació de la famosa llei de Confessions religioses votada pel Parlament espanyol, la mística revolucionària havia arribat a trastocar completament i a desorientar no tan sols l'ànima primitiva i simplista del baix poble, fàcilment inflamable

davant de la «difícil situación de España en estos momentos.»⁶⁶ Tot i el clima, tens i enrarit pel fort ambient anticlerical que es vivia a Espanya, el ministre general, Vigilio de Valstagna, demanà als religiosos que continuessin vestint l'hàbit caputxí i que, en circumstàncies de perill, el dissimulessin sota una *dulleta*,⁶⁷ que era una peça de roba semblant a la que usaven els caputxins francesos⁶⁸ en situacions especials de recel i d'oposició als religiosos. L'ocultació de l'hàbit caputxí sota la *dulleta* donava als freres l'aparença de sacerdots seculars. També es demanà als freres que, bo i mantenint-se en la tradició caputxina, no es retallessin o afaïçonessin la barba de manera asseglarada. Pel que fa al permís per a vestir de seglar, tot i les circumstàncies particularment difícils per a l'Església hispana, aquest era encara un fet molt excepcional en la vida dels caputxins, de manera que la concessió de l'autorització per poder llevar-se l'hàbit estava reservada a la potestat del ministre general.⁶⁹ Per això, després d'aquesta trobada amb el ministre general, el P. Josep de Besalú insistí als caputxins catalans en la conveniència de mantenir l'ús de l'hàbit, a desgrat de les burles i de l'anticlericalisme de tons agressius que es respirava en l'ambient de bona part de la societat espanyola:

per la propaganda incendiària, sinó també a grans sectors de la nostra societat pseudo-intel·lectual i dirigent».

66. APCC, *Circulars*, llig. A-4-23, circular de Vigili de Valstagna adreçada als caputxins hispans (Roma, 17 setembre 1933), f. 1.

67. Del francès *douillette*, que era una mena de guardapols, o bata ampla, que els eclesiàstics solien posar damunt de la sotana.

68. APCNav, *Asuntos Provinciales*, (Pamplona, 14 de maig 1931), instruccions del P. Carmelo de Iturgoyen adreçades als guardians «para las circunstancias políticas del momento [...] Prepare inmediatamente *dulletas* (estilo francés) para poderse poner encima del hábito; para esto se podrá quitar el capucho como lo hacen los franceses. Esto tanto a Padres como estudiantes y hermanos».

69. APCC, *Circulars*, llig. A-4-23, circular de Vigili de Valstagna als religiosos hispans (Roma, 17 setembre 1933): «Todos nuestros religiosos deben llevar siempre el santo hábito lo mismo dentro que fuera del convento. Sólo en algunos casos o en algunos lugares, donde exista verdadero peligro, el Provincial podrá permitir *toties quoties* para cada caso particular, que sobre el hábito los religiosos lleven una *dulleta*, al modo que en años anteriores hacían los nuestros [religiosos capuchinos] en Francia. El permiso de vestir de seglar queda absolutamente reservado al Ministro General, y no se concederá sino *ad casum*, por gravísimas razones y después de informar el P. Provincial [...] aún en los casos en que hubiere que disimular el hábito, acerca del llevar la tonsura y la barba, no se compongan ésta al modo de los seglares [...] Os exhortamos encarecidamente al amor al santo hábito, dispuestos a sufrir risas y denuestos antes de despojaros de la librea seráfica».

«Les prudents disposicions del nostre Rdm. P. General sobre l'ús de l'hàbit, de la barba i de la tonsura dictades després d'haver visitat personalment Espanya i d'haver-se fet càrrec de l'anormalitat present, tindran per a nosaltres el doble valor d'una sanció autoritzadíssima de la conducta observada, i el d'un enrobustiment molt oportú de l'autoritat dels superiors provincial i locals, en llur propòsit de mantenir en endavant el mateix criteri d'heroica fidelitat al nostre sant hàbit i als altres distintius externs de la nostra condició caputxina».⁷⁰

El P. Josep de Besalú, el juliol de 1936, pocs dies abans de la celebració del Capítol provincial, cansat de l'anticlericalisme promogut pel govern republicà, es dolgué del «seguici de sectàries vexacions que les institucions de caràcter eclesiàstic han hagut de sofrir per part de la llei constitucional del nou règim i de les autoritats encarregades de fer-la complir, agreujades per les anàrquiques explosions de l'esperit iconoclasta d'un sector del poble espanyol que s'ha esbravat cremant, derrocant o saquejant multitud de temples i de cases de religiosos, i per l'onada de propaganda difamatòria i calumniosa contra els religiosos, amb les dues armes del míting i de la premsa sectària, que ha caigut sobre Espanya des del 1931 ençà.»⁷¹ L'ambient anticlerical havia assolit nivells molt elevats de tensió, especialment entorn dels fets ocorreguts el 6 d'octubre de 1934, quan es produí un moviment insurreccional dins el govern autònom de Catalunya en contra de l'orientació conservadora que havia pres el règim republicà. Ran de la victòria de la coalició dretana anomenada la CEDA en les eleccions del 19 de novembre de 1933, l'Església hispana se sentí una mica més alleujada i així ho manifestà, força esperançat, el ministre provincial dels caputxins de Navarra, P. Ladislao de Yábar tot escrivint una circular als missioners:

«No terminaré esta carta sin decirles el gran gozo que hemos tenido por el enorme triunfo de las Derechas en toda España: parece que el número de Diputados católicos rebasará los 200. Con esto se impondrá un fuerte viraje a la derecha y poco a poco volverán las cosas a su estado normal y con ello recuperará la Iglesia la paz que necesita para bien de todos».⁷²

70. APCC, llig. A-4-23, circular de Josep de Besalú als caputxins de Catalunya (Sarrià, 6 octubre 1933), f. 1 i ss.

71. APCC, *Lletres Circulars*, (Barcelona, 2 juliol 1936), f. 13.

72. Citat per J. A. ECHEVERRÍA, «Los capuchinos de Navarra-Cantabria-Aragón en los años treinta», dins *Scriptorium Victoriense* 55 (2008), p. 156-157.

Tanmateix, els grups més radicals, no acceptaren pas el viratge cap a la dreta del govern de la República, i en un clima d'exaltació popular i de fort anticlericalisme, es començaren a produir els primers brots d'una incipient persecució religiosa. Així, ja durant el mes de gener de 1934 es temia que a Espanya es desenvolupés una revolució protagonitzada per socialistes, comunistes i anarquistes. Situats, doncs, en aquest clima anti-religiós, tan tens i enrarit, obligats per les circumstàncies els predicadors populars, durant els viatges, van haver de llevar-se l'hàbit. Aquest fou, per exemple, el cas del P. Timoteu de Palafrugell (que acabaria essent occit *in odium fidei* a Olot el dia 31 d'octubre de 1936 i, recentment beatificat a la catedral de Barcelona el 21 de novembre de 2016) que, ran dels fets del 6 d'octubre de 1934, escriví a una parenta seva que havent d'anar a predicar des de Manresa a la veïna parròquia de Sant Salvador de Torroella, a prop de Cardona, per precaució, el viatge el féu vestit amb roba de seglar:

«Els dies passats han sigut, com ja saps, dies de condol i d'inquietud [...] El P. Guardià me digué que era convenient que sortís de paísà. I consegüentment me tallaren un bon tros de barba i la tonsura tota [...] Per a vestir-me de paísà, hi vaig perdre més d'una hora. Ara els mitjons, després les sabates, la camisa, l'armilla, etc. [...] I en dirigir-me cap a la parròquia, unes noies, en veure'm des de lluny, s'apressaren a dir al Sr. Rector que «el Pare Predicador portava gec... i barret!» Quins compromisos, eh! Després me veieren vestit amb l'hàbit».⁷³

El P. Timoteu, en la mateixa carta, explicà que l'oficial responsable de la caserna militar de Manresa, com a bon catòlic, no estava pas disposat a consentir avalots com els que s'havien produït, a començaments d'octubre, a la veïna població de Navàs (situada relativament a prop de Sant Salvador de Torroella). A Navàs, la nit del 6 d'octubre de 1934, els revolucionaris calaren foc a la parròquia i fou bàrbarament assassinat el rector.⁷⁴

A Mn. Josep Morta, li escriví el P. Timoteu: «Com que la cosa s'ha calmat de moment, avui he tornat cap a Manresa fins al dia que tornin a

73. AVicep (Pompeia), *Escrits i correspondència*, carta de Timoteu de Palafrugell a T. Miquel (Manresa, octubre 1934), s.f.

74. Sobre la figura del reverend Josep Morta i Soler i el seu assassinat perpetrat la nit del sis d'octubre de 1934, vegeu les referències aplegades per J. M. BADIA MASGRAU, *Història de l'Església de Navàs*, Navàs 1987, p. 132-140.

fer soroll. Aquí tenim el Tinent Coronel, [que] digué que en la primera intentona la reprimiria enèrgicament. És catòlic i no està per a consentir actes vergonyosos com els passats.»⁷⁵

Amb la victòria de l'anomenat Front Popular el 16 de febrer de 1936, la vida eclesial experimentà una forta preocupació pel futur. Pel que fa als caputxins, a la veïna Província de València, poc després de la victòria del Front Popular, ja durant el mateix mes de febrer, foren incendiats els convents d'Alzira i Montfort i també l'escola seràfica hagué de ser clausurada. Els caputxins d'Andalusia, semblantment, hagueren de tancar l'escola seràfica i d'enviar els nens amb les respectives famílies. Amb tot, malgrat l'anticlericalisme del govern del Front Popular i les dificultats per poder desenvolupar llur acció pastoral, els caputxins de Catalunya vivien una època de notable projecció pastoral i cultural, car els frares eren molt respectats i estimats per la seva predicació popular arreu de Catalunya,⁷⁶ pel treball a les missions d'ultramar⁷⁷ i per la seva vinculació amb el laïcat.⁷⁸ Eren molt apreciats per llur contribució a la cultura catalana i eclesiàstica en general.⁷⁹ Tanmateix, quan esclatà la revolta i Guerra Civil els caputxins foren perseguits amb tanta violència com la resta dels eclesiàstics. D'aquest tema ens n'ocuparem, específicament, en un altre article.

3. EL REPTA DE L'ANTICLERICALISME DURANT LA SEGONA REPÚBLICA

A l'Arxiu Secret Vaticà hi ha la correspondència epistolar generada entre la Nunciatura de Madrid i la Santa Seu que, pel que fa al període de la Segona República, ha estat estudiada i editada pel protonotari apostòlic i destacat expert en la història eclesiàstica contemporània, Vicente Cárcel Ortí. Aquest estudiós ha editat el text d'uns informes inèdits molt interessants que el nunci Tedeschini envià a Roma sobre els atemptats produïts

75. AVicep (Pompeia), *Ecrits i correspondència*, s. f.

76. Cf. V. SERRA DE MANRESA, *La predicació dels framenors caputxins des de l'arribada a Catalunya al Concili Vaticà II (1578-1965)*, Barcelona 2012, p. 373-420.

77. Cf. V. SERRA DE MANRESA, *Tres segles de vida missionera: la projecció pastoral «ad gentes» dels framenors caputxins de Catalunya (1680-1989)*, Barcelona 2006, p. 103-564.

78. Cf. V. SERRA DE MANRESA, *El Terç Orde dels caputxins. Aportacions del laïcat franciscà a la història contemporània de Catalunya (1883-1957)*, Barcelona 2004, p. 67-449.

79. Cf. V. SERRA DE MANRESA, *Aportació dels framenors caputxins a la cultura catalana: des de la fundació a la guerra civil (1578-1936)*, Barcelona 2009, p. 135-631.

en contra de persones, edificis i béns de l'Església Catòlica a Espanya des de la victòria del Front Popular en les eleccions del 16 de febrer fins al dia 20 de juny de 1936, esdevinguts poc temps abans d'esclatar la revolta i Guerra Civil.⁸⁰ El primer dels informes duu el títol de *Desmanes antirreligiosos cometidos en las diócesis españolas desde el 16 de febrero al 1 de abril de 1936*. Segons aquest informe, en menys de dos mesos a Espanya havien cremat 67 esglésies, també 62 havien estat saquejades i 14 havien patit atemptats; uns 200 sacerdots havien estat amenaçats de mort i foren robades, assetjades i cremades 14 cases rectorals, 10 centres catòlics i 31 convents, a més de profanacions d'algunes imatges —i fins i tot cadàvers— en algunes esglésies.⁸¹ Durant aquests mesos, a Catalunya, l'Església no sofrí tants estralls com a Andalusia i a Madrid, tanmateix, sí que a Barcelona, Lleida i Tarragona ja foren expulsats alguns religiosos i religioses de les cases i institucions que regien, on els avalotadors s'apropriaren d'esglésies i convents, de parròquies i capelles, a més d'imposar forts impostos o taxes als capellans pels enterraments efectuats i, sobretot, es prohibí de tocar les campanes: «Continúan los abusos y atropellos en cuanto a viáticos, entierros y toques de campanas», i els caputxins de Sarrià el març de 1933 hagueren d'inutilitzar la campana conventual a fi de no haver de pagar l'arbitri sobre les campanes.⁸² Sobre aquestes limitacions al culte catòlic de part de les autoritats republicanes, Josep Gassiot escriví: «En muchas otras materias se realizó la persecución religiosa, y así, por ejemplo, pudimos ver como algunas Corporaciones municipales prohibían

80. Cf. V. CÀRCEL ORTÍ, «Documentos del Pontificado de Pío XI sobre España (1922-1939)», dins *ASTar* 80 (2007), p. 231-496.

81. A Granada foren profanades algunes tombes del cementiri i a Badajoz es feren paròdies carnavalesques. A Cartagena fou profanada la tomba del bisbe de Terol, Antonio Ibáñez, sebollit a l'església de les monges concepcionistes, i a Vic fou trabucada l'escultura de l'àngel situat a la llinda de l'entrada del cementiri, mentre que a Girona es produïren algunes restriccions en cultes públics i enterraments; ASVat, *Nunziatura di Madrid* 925, f. p. 471-544. Sobre aquests fets, vegeu V. CÀRCEL ORTÍ, *Documentos del Pontificado de Pío XI*, doc. 4, *Desmanes antirreligiosos*, p. 344-345.

82. ASVat, *Nunziatura di Madrid* 967, f. 8-74: «Arzobispado de Tarragona»; V. CÀRCEL ORTÍ, *Documentos del Pontificado de Pío XI*, doc. 5, *Desmanes antirreligiosos*, p. 402-403; APCC, *Convents* (Sarrià) llig. I-3-27: Instància del guardià del convent de Sarrià, Jaume Planes [Antoni d'Argentona] a l'alcalde de Barcelona (31 de març de 1933): «Acordat per l'Ajuntament de la seva presidència imposar un tribut sobre les campanes que es fessin tocar en les esglésies d'aquesta ciutat; amb data d'avui, dia 31 de març de 1933, la campana que existia en l'església d'aquest nostre convent ha estat inutilitzada en forma que no pugui sonar, i que s'ha acordat no fer-la tocar més d'ara endavant».

el uso de las campanas, o creaban impuestos vejatorios para el ejercicio de actos de culto religioso; siempre amparados por el Gobierno.»⁸³

A poc a poc s'anava gestant a Espanya el que seria una de les persecucions *in odium Ecclesiae* més terribles de la història contemporània. En la majoria dels casos, l'autoritat civil i militar no actuà. És emblemàtic el cas ocorregut a la ciutat de Màlaga els dies 11 i 12 de maig de 1931 (un mes després de la proclamació de la Segona República!) on el governador militar, el general Gómez Caminero ordenà a la Guàrdia Civil que no donés protecció als bombers⁸⁴ quan foren incendiats o saquejats 41 edificis religiosos de la població. També a Catalunya, poc després de la proclamació de la República, es visqueren alguns fets d'anticlericalisme de caràcter violent. A Barcelona, per exemple, un grup d'exaltats intentà cremar la parròquia de Santa Maria de Sants; a Montblanc, els franciscans foren obligats a deixar el convent així com també les terciàries carmelites l'hospital municipal. A les poblacions de Constantí, Pla de Cabra i la Selva del Camp, les religioses que hi treballaven en tasques docents i assistencials van haver d'abandonar llurs col·legis. A Lleida, foren abandonades algunes parròquies davant les amenaces de ser occits els sacerdots, ja que: «han recibido anónimos, con amenazas de muerte y fijación de horas para salir de la parroquia [...] Los pueblos de Masalcoreig, Granja de Escarpe, Alcarraz y Berbejal son los que en barbarie más se han distinguido. Los párrocos han tenido que marcharse requeridos por el pueblo y con gran peligro de su vida.»⁸⁵ Aquesta hostilitat anticlerical anà *in crescendo* arreu d'Espanya i també a Catalunya on, ja durant el mes d'abril de 1931 a Badalona fou incendiada la capella d'un Centre Eucarístic; a Vilafranca del Penedès, hi

83. J. GASSIOT MAGRET, *Apuntes para el estudio de la persecución religiosa en España*, Barcelona 1961, p. 40-41.

84. Per exemple, el general Gómez Caminero escriví un telegrama el dia 11 de maig de 1931 adreçat al ministre de la Guerra, on li deia «Ha comenzado el incendio de iglesias. Mañana continuará...»; citat per F. NARBONA, *La quema de conventos*, Madrid 1954, p. 17. Vegeu, també, A. CLAVERO BARRANQUERO, *La represión religiosa 1936-1939*, Zaragoza 2001, p. 36-37: «Cuando los bomberos protegidos por la Guardia Civil, sofocaban el incendio de la residencia de los Jesuitas, se personó el gobernador militar, general Gómez Caminero, quien dio órdenes a la Benemérita de retirada. Sin su auxilio, coartados por la multitud, los bomberos fueron incapaces de cortar el fuego. La misma autoridad ordenó a la parejas que custodiaban el Palacio Episcopal que se retiraran, y éste resultó ser el segundo objetivo de los incendiarios».

85. ASVat, *Nunziatura di Madrid* 925, f. 471-544; V. CÀRCEL ORTÍ, *Documentos del Pontificado de Pío XI*, doc. 4, *Desmanes antirreligiosos*, p. 360-361.

fou requisat el Col·legi de Sant Ramon de Penyaforç i, semblantment, també van ser clausurats els col·legis gestionats per religioses a les poblacions d'Ontinyena, Aitona i Bell-lloc. A Rupit, hi foren retirades les imatges de les fornícules dels carrers; a Santpedor, hi fou parcialment cremada la capella de Sant Francesc;⁸⁶ a Lleida, els frares franciscans, amenaçats amb armes, foren obligats a abandonar el convent: «Lérida. Elementos extremistas, pistola en mano, en el convento de Franciscanos y después de arrojar a sus moradores, pretenden apropiarse del edificio. Los guardias de asalto los desalojan y vuelven los Padres, que continúan amenazados.»⁸⁷

L'anticlericalisme de la Segona República, com s'ha dit més amunt, s'anà radicalitzant a partir de la victòria del Front Popular el febrer de 1936 i, amb tots els episodis suara esmentats, s'anà configurant el clima de persecució religiosa que acabà esclatant el juliol de 1936. Davant d'aquest creixent anticlericalisme, el caputxí Antoni M. de Barcelona, amb gran lucidesa, quan analitzà les causes de la guerra, situà el detonant de l'esclat de la revolta i de la persecució religiosa en el progressiu augment de l'anticlericalisme suscitat pel govern fortament laïcista de la Segona República espanyola:

«La guerra civil estaba latente hacía mucho tiempo: estaba en los espíritus y en los sentimientos, a pesar de tanto vocear el desarme moral. Los gobiernos del primer bienio de la República laica no hicieron otra cosa que herir groseramente los sentimientos católicos de la inmensa mayoría de los españoles. Abierta o solapadamente se encendió la persecución religiosa, y España se dividió en seguida en dos facciones irreconciliables».⁸⁸

86. ASVat, *Nunziatura di Madrid* 967, f. 8-74: «Obispado de de Vich. *Rupit*, con ocasión de una gira comunista, se mandan retirar varias imágenes de santos que desde largos años se veneraban en hornacinas callejeras. *Sampedor*, ha sido parcialmente incendiada la capilla de San Francisco de Asís»; V. CÁRCEL ORTÍ, *Documentos del Pontificado de Pío XI*, doc. 5, *Desmanes antirreligiosos*, p. 408-409.

87. ASVat, *Nunziatura di Madrid* 967, f. 8-74; V. CÁRCEL ORTÍ, *Documentos del Pontificado de Pío XI*, doc. 5, *Desmanes antirreligiosos*, p. 389-390. L'any 1940 el P. Antoni M. de Barcelona en el proemi del llibre *Eroi di Cristo* escriví que, des del maig de 1931 al juliol de 1936, uns mesos abans de començar pròpiament la guerra, ja havien estat incendiats uns set-cents edificis religiosos; vegeu BASILI DE RUBÍ, *Eroi di Cristo nella Spagna di Franco*, Roma 1940, p. 13-15: «Quando scoppiò la guerra civile, cinque anni dopo la proclamazione, le sinistre avevano al proprio attivo l'incendio e la distruzione di più di 700 chiese e conventi».

88. ANTONI M. DE BARCELONA, *La tragedia de España*, Manresa 1940, f. 5-6.

Durant el temps de la Segona República i en els anys previs a la guerra, els caputxins catalans, a semblança de tots els membres de l'estament eclesial, van haver d'afrontar el repte de l'anticlericalisme. Les actituds hostils del govern laïcista republicà havien fet pensar a l'Església en una nova supressió de la vida religiosa que hauria comportat com l'any 1835, l'expulsió dels eclesiàstics i la nacionalització dels seus béns.⁸⁹ De fet, es tractava, però, de quelcom més que «anticlericalisme»,⁹⁰ car en el cos de les lleis que promulgava el govern republicà hi havia un fort component antireligiós que brollava directament de la ideologia atea de molts dirigents del govern de la Segona República. Així, el dia 2 d'abril de 1936 el P. Carmelo de Iturgoyen, definidor general dels caputxins amb residència a Roma manifestà al ministre provincial de Navarra, P. Ladislao de Yábar, la seva preocupació pel futur d'Espanya:

«No sé en qué va a parar eso. Yo me temo que, si las derechas no van a las elecciones municipales y éstas tienen lugar, irán a ellas separados Gobierno y socialistas y comunistas y éstos tengan un gran triunfo y repitan la lección que han aprendido ya, y pidan el poder o simplemente lo asalten [...] Deme alguna buena noticia; dígame por lo menos que en Navarra todas las fuerzas de la derecha están unidas y dispuestas a imponerse el día de la catástrofe».⁹¹

A propòsit d'aquest context de limitacions i de traves a l'acció eclesial en els anys de la República, el P. Joan Botam, en les seves memòries, ha volgut reblar que, en aquella circumstància «les coses no rutllaven gaire, i al juliol de 1936 un aixecament militar es convertí en l'inici d'una brutal

89. Vegeu, a guisa d'exemple, les instruccions que donà el ministre provincial dels caputxins navarresos als superiors dels convents, conservades a l'APCNav, *Asuntos Provinciales* (Pamplona, 14 de maig 1931): «Cuando llegue el momento de la excomunión y yo le avise, envíelos a sus casas o a las casas de amigos designados de antemano, deles el dinero necesario para el viaje y recuérdelos lo siguiente: el buen ejemplo que hay que dar en los pueblos. Que deben llevar el hábito o *dulleta* pero en modo alguno han de vestir de seglar sin permiso del Provincial»; cf. J. A. ECHEVERRÍA, «Los Capuchinos de Navarra-Cantabria-Aragón en los años treinta», dins *Scriptorium Victoriense* 55 (2008), p. 447-448.

90. També s'ha posat de manifest que en els fets revolucionaris de la Setmana Tràgica, viscuts a Catalunya el juliol de 1909, hi havia alguna cosa més que anticlericalisme, atesa la forta fúria antireligiosa de molts dels avalotats; vegeu R. CORTS BLAY, «Anticlericalisme i Setmana Tràgica. Algunes reflexions», dins *ASTar* 82 (2009), p. 545-576.

91. Citat per J. A. ECHEVERRÍA, «Los capuchinos de Navarra-Cantabria-Aragón en los años treinta», dins *Scriptorium Victoriense* 55 (2008), p. 158-159.

guerra que, durant tres anys, sembrà la mort, la fam i la desolació.»⁹² Esclatada la Guerra Civil, i a mesura que aquesta avançava, s'anaren imposant les tropes del general Franco. Davant l'expectativa d'una victòria de les tropes franquistes, els caputxins de Navarra ja donaren per liquidat el règim republicà i, per això, a les pàgines de la seva revista de divulgació de temes franciscans i d'informació catòlica, titulada *Verdad y Caridad*, en un article signat amb el pseudònim d'Amando Paz (que segurament correspon a l'escriptor caputxí Ángel de Abárzuza) en el mes de març de 1939 els frares hi escriviren, sarcàsticament, el text d'aquest epitafi: «Aquí yace la maldita República española, que por ser hija del demonio y de la masonería fué incapaz de sacramentos. R. I. P. (que lo que es nosotros ya descansamos)».⁹³ En efecte, el govern republicà es podia donar per liquidat.

4. *Mots conclusius*

Tal com hem vist al llarg d'aquest article, l'anticlericalisme promogut pel govern de la Segona República havia assolit uns nivells de particular violència i agressivitat que fou posada de manifest, de manera ben contundent, quan esclatà la revolta el mes de juliol de 1936, amb la crema d'esglésies i convents i, sobretot, amb la captura sistemàtica i amb l'assassinat *in odium fidei* dels membres de l'estament eclesialístic⁹⁴ tal com ho veurem, de manera àmpliament documentada, en un nou article.

92. J. PUIG I MARÍN, *Mirada de pau. Joan Botam, memòries*, Barcelona 2012, p. 27-28.

93. BHC, *Verdad y Caridad* XVI (1939), p. 76-77.

94. Sobre aquesta qüestió vam oferir-ne una primera síntesi realitzada amb documentació d'arxiu, vegeu V. SERRA DE MANRESA, *Els frares caputxins de Catalunya: de la Segona República a la postguerra*, Barcelona 2014, p. 81-192: «Els caputxins en el context de la Revolució del juliol de 1936».

